

עולם ההלכה

מכון סמיכה
נוכח החכמה
גיבוש ככל אחד

גיליון ל"ז | שבת קודש פ' עקב | כ"ב מנחם-אב תשפ"ה

עולם הפרשה

עולם המצוה

וְאֶהְרֶךְ וּבִרְכָה וְהִרְבֵּךְ וּבִרְךָ פְּרִי בִטְנֶיךָ וּפְרִי אֲדָמְתֶךָ דִּגְנֶךָ וְתִירְשֶׁךָ וַיְצַהֲרֶךָ שָׂגֵר אֶלְפִיךָ וְעִשְׂתָּרְתָּצֹאנְךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּיִךְ לָתֶת לָךְ (ז, יג).

- In our parsha (7:13) the Torah refers to sheep as צֹאנֶךָ. Rashi offers 3 different translations to this word:
- a) The first interpretation, quoting Menachem ben Saruq, is that the word means strong, (as in עִשְׂתָּרְתָּ קָרְנִים (Lech Lecha 14:5), see also Rashi to Devarim 1:4), i.e. the choicest of the sheep.
 - b) The second interpretation, quoting Onkelos, is that it means groups, i.e. herds of sheep.
 - c) Finally, quoting Chazal, Rashi says that עִשְׂתָּרְתָּ has the root עָשַׂר, meaning wealth. The sheep provide wealth to their owners.

עִשְׂתָּרְתָּ is also the name of a pagan deity mentioned in the *nevi'im* (e.g. Shoftim 2:13, 10:6). The first source quoted by Rashi, Menachem ben Saruq, suggests that the reason sheep are referred to as עִשְׂתָּרְתָּ is because the idols were made in the shape of sheep (the same approach is put forth by the Ramban to Devarim 1:4) [1]. In a similar but different vein Ibn Ezra quotes an anonymous Spanish commentator who associated the word עִשְׂתָּרְתָּ with the word עָשָׂר (ten), referring to the tenth zodiac sign, the goat, under whose reign most sheep are born (see commentaries to Ibn Ezra).

[1] Ishtar was an ancient goddess of love, war, and fertility. Perhaps עִשְׂתָּרְתָּ צֹאנֶךָ became synonymous with very fertile sheep.

שנפל בה דרנא (תולעת, רש"י) קורעין בה ותופרין אותה. וכתבו התוס' (ד"ה שכו), ד'ריעה שנפל בה דרנא צריך לקורעה מתחילתה ועד סופה.

ומקשה החתם סופר (שו"ת יו"ד סי' רסד, ד"ה ונחזי[6]): 'מ"ט לא מקשה הש"ס הכא ג"כ וכי לפני מלך בו"ד אין עושין וכו', ותיקף: 'דבשלמא גבי קשירת חוטין דלא נשתמש בהם מעולם לדבר שבקדושה, בוודאי אין רואי לקשרם אהדדי, דהרי יכול ליקח חדשה, משא"כ ביריעות המשכן דכבר נשתמשו לגבוה איכא מעלה יתירתא ליקח הישנה אע"ג דנפל בה דרנא וקורעה ותופרה מחדש, כעין... הואיל ואיתעביד בה חדא מצוה נייעביד בה מצוה אחריא, וחשובה טפי ישנה מפני שנתשמש למצוה, מיריעה חדשה, עכתד"ק.

ז) כן יש דיון באחרונים[7] אי עדיף להחליף כל יום מימי חוה"מ סוכות את הערבות שבלולב, [8] או עדיף להשתמש בערבות הישנות דוקא[9] (אא"כ כמשו[10]).

מקורות קדומים במשנה

והנה יש לעיין, למה מציינת הגמרא בברכות ובשבת רק את רב אמי ורב אסי, דמשמע שרק הם נהגו כן בעירוב מכל שאר חכמי המשנה והגמרא?

ואכן, כבר מצינו מקורות קדומים במשנה לענין הואיל ואתעביד כו', בדורות שלפני רב אמי ורב אסי, ולא רק שארע כן לפעמים 'כי הוה מתרמי להו ריפתא דעירובא', אלא בזמן בית המקדש נהגו כן מדי יום בימו, שהדליקו פתילות מבגדי כהונה שבלו במנורה שבמקדש, ולמדורות שמחת בית השואבה.

דתנן[11] (סוכה פ"ה מ"ב): 'מבלאי מכנסי כהנים ומהמיניים היו מפקיעין (קורעין ועושין פתילות)[12] ומהו מדליקין שמחת בית השואבה, וכן 'בגדי כהונה שבלו מפקיעין אותן ומהו היו עושין פתילות למקדש'.

'הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחרית'

שנינו בגמרא (ברכות לט, ב[1]): 'רב אמי ורב אסי כי הוה מתרמי להו ריפתא דעירובא, מברכין עליה... אמרי: הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחרית'.

והנה, אף שהבית יוסף אינו מביא דין זה בשו"ע לענין עירוב, אבל מצינו כמה מנהגים נפוצים בכל בית ישראל המסתעפים מדין 'הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחרית':

א) לענין ציצית: איתא בשו"ע (או"ח הל' ציצית סי' כא ס"א וברמ"א שם) 'חוטי הציציות שנפסקו... יש מדקדקין לגונזו'. וכתב הט"ז (ס"ק ב ד"ה במקום מגונה) [שהרמ"א] 'מסיים בשם מהרי"ל (הל' ציצית) שנהג לגנוז ולהניחם תוך ספר אחד, או לעשות בהם שום מצוה, עכ"ל'.

ובמג"א כאן (ס"ק א): 'כתב מהרי"י וייל הלכות לולב (סוף סי' קצא), דיניה הציצית בספר לסימן, הואיל ואתעביד בהו מצוה חדא, יעשה בהו אחרית'.

ב) לענין בשמים להבדלה: כתב הטור (או"ח הל' שבת סי' רצז) 'ונהגו לברך [ברכת הבשמים] על עצי[2] הדס... ויש נותנין טעם לדבר, כיון דאיתעביד ביה חדא מצוה של הלולב נעביד ביה מצוה אחרית, כדאיתא בעירובין...'

ועד"ז בשו"ע (שם סעיף ד): 'נהגו לברך על הדס כל היכא דאפשר', וכתב בט"ז (ס"ק ז): 'פירוש של לולב, כיון דאתעביד ביה חדא מצוה ליעבד ביה אחריתא'.

ג) לענין שריפת החמץ: 'יש נוהגין לשרוף את החמץ בערבה שחבטו אותה בהושענא רבה, לפי שכל דבר שנעשה בו מצוה אחת נכון לעשות בה מצוה אחרת'.

ד) לענין אפיית מצה: 'נהגו להצניע ההושענות לאפיית מצות כדי לעשות בה מצוה', 'הואיל ואתעביד בהו מצוה זימנא חדא'.

ה) לענין שיירי פתילות של שבת, 'שמדליקין אותן במוצאי שבת, לברך על האור, הואיל ועבידנא בהו מצוה חדא, נעביד בהו מצוה אחרית'.

ו) נחלקו[3] בנר חנוכה אם (מהודר) להחליף פתילות חדשות כל יום, או שאין חשש (ואדרבא עדיף) להשתמש בפתילות ישנות של אתמול.

'קשירה במשכן היכא הוא'

והחתן סופר (שו"ת סי' סח[4]) מקשר זאת עם יישוב זקיני החתם סופר[5] על הגמרא (שבת עד ע"ב ואילך) 'קשירה במשכן היכא הואי?... אמר אב"י, שכן אורגי יריעות שנפסקה להו נימא קושרים אותה... אל רבא... מתיר מאי איכא למימר? וכי תימא דאי מתרמי ליה תרי קיטרי בהדי הדדי שרי חד וקטר חד - השתא לפני מלך בשר ודם אין עושין כו', לפי מ"מ הקב"ה עושין [בתמיה]:'

ואח"כ שואלת הגמרא 'קריעה במשכן מי הוה? ומתרת: 'רבה ורבי זירא דאמרי תרווייהו שכן יריעה שנפל בה דרנא (תולעת, רש"י) קורעין בה ותופרין אותה. וכתבו התוס' (ד"ה שכו), ד'ריעה שנפל בה דרנא צריך לקורעה מתחילתה ועד סופה'.

ומקשה החתם סופר (שו"ת יו"ד סי' רסד, ד"ה ונחזי[6]): 'מ"ט לא מקשה הש"ס הכא ג"כ וכי לפני מלך בו"ד אין עושין וכו', ותיקף: 'דבשלמא גבי קשירת חוטין דלא נשתמש בהם מעולם לדבר שבקדושה, בוודאי אין רואי לקשרם אהדדי, דהרי יכול ליקח חדשה, משא"כ ביריעות המשכן דכבר נשתמשו לגבוה איכא מעלה יתירתא ליקח הישנה אע"ג דנפל בה דרנא וקורעה ותופרה מחדש, כעין... הואיל ואיתעביד בה חדא מצוה נייעביד בה מצוה אחריא, וחשובה טפי ישנה מפני שנתשמש למצוה, מיריעה חדשה, עכתד"ק.

ז) כן יש דיון באחרונים[7] אי עדיף להחליף כל יום מימי חוה"מ סוכות את הערבות שבלולב, [8] או עדיף להשתמש בערבות הישנות דוקא[9] (אא"כ כמשו[10]).

'קשירה במשכן היכא הוא'

והחתן סופר (שו"ת סי' סח[4]) מקשר זאת עם יישוב זקיני החתם סופר[5] על הגמרא (שבת עד ע"ב ואילך) 'קשירה במשכן היכא הואי?... אמר אב"י, שכן אורגי יריעות שנפסקה להו נימא קושרים אותה... אל רבא... מתיר מאי איכא למימר? וכי תימא דאי מתרמי ליה תרי קיטרי בהדי הדדי שרי חד וקטר חד - השתא לפני מלך בשר ודם אין עושין כו', לפי מ"מ הקב"ה עושין [בתמיה]:'

ואח"כ שואלת הגמרא 'קריעה במשכן מי הוה? ומתרת: 'רבה ורבי זירא דאמרי תרווייהו שכן יריעה

שם היו מולחין עורות קדשים'

וכן תנו (מדות פ"ה מ"ג): 'יש לשכות היו בעזרה...לשכת הפרוה, שם היו מולחין עורות קדשים', שלכאורה קשה:

(א) למה ייחדו לשכה בהעזרה ל'בורסקי' כזה? [13]

(ב) בכתבי הגרי"ז (מנחות כב ע"א) הקשה אהא דאיאת בגמרא (מנחות שם) 'לשכת המלח ששם מולחין עורות קדשים: 'הואיל הם ממש חולין' [14]

[דבשלמא בלאי מנכסי כהנים שמדליקין מהן שמחת ביה"ש תירצו הוסי' (שבת שם, ד"ה שמחת ביה"ש שאני) 'הואיל ולכבוד הקרבן היו עושין, דכתיב (ישעי' יב, ג) ושבתם מים בששון, צורך קרבן חשיב ליה', אבל מהו הצורך בעיבוד עורות?]

חידושי הנפלא של הגרלווי"צ

והנה בהלולת הגרלווי"צ זצוק"ל, כ"ף מנחם-אב, זכינו שנה זו לילקוט פירושים על מצות תפילין [15] מתורתו של רלווי"צ זצוק"ל, ושם מביא [16] שהגרלווי"צ מקשה כעין זה על מליחת עורות הקדשים, ח"ל: עורות הקדשים מובן שהוא עורות קדשי קדשים, שהם לכהנים... כדאיאת בזבחים (פ"ב מ"ב ע"ש) ואין שייך שימחלום בעזרה?]

ומיישב הגרלווי"צ, וז"ל: לשכת הפרוה עצמה הוא ת"ת... והמליחה בלשכת הפרוה היה לעיבוד עורות הקדשים, זה שייך לת"ת... מעורות קדשי קדשים (היו עושים) תפילין של ראש, והכהנים בעבודתו היו מניחין רק תש"ן, כדאיאת ביומא, [17] ותפילין של ראש נקראים פאר, כמ"ש (יחזקאל כד, ז) [18] פארך חבוב עליך, והקב"ה, ת"ת מניחין. זהו שהיו מולחין עורות קדשים לעשות מהם תש"ר בלשכת הפרוה, ת"ת' וואלי י"ל פרוה הוא ג"כ מלשון פאר, עכ"ל [19]

סתירות לכלל 'הואיל ואתעביד'

והנה בספר בצל החכמה (ח"ג סי' יב-י, וסי' טח טע' יד וטע' יח) מאריך בענין 'הואיל ואתעביד', ובהמשך דבריו מסתפק למה דנים רק בפתילות, ולמה לא דנים גם בשמן הנשאר בנר חנוכה אחר שכבתה בליל ראשון, אם צורך להדר להדליק בלילה שאחריו באותו שמן דוקא מטעמא דהואיל?]

גם שואל אי יש להדר לעשות ציצית מצמר של ראשית הגז, ואם

מותר להתיר ציצית מבגד, כשרוצה להטיל בו ציצית יותר יפות, או להסיר מזהוה כדי לקבוע במקומה מזהוה אחרת יפה יותר. [גם] הקשו, [20] מהא דאיאת בגמרא (שבת כב, א) 'נר חנוכה... היא מנח ליה, רב מאה בריה דרבא אמר מימין, רב שמואל מדפתין [21] אמר משמאל, והלכתא משמאל כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזהוה מימין.]

וכתב ע"ז בשאלות דר' אחאי גאון (וישלח שאלתא כו), וז"ל: 'מאן דאמר מימין קא סבר כי היכי דלהוי מצוותא בחד דוכתא, נר חנוכה ומזהוה', 'הואיל ואתעביד ביה חדא מצוה נעביד ביה מצוה אחרית' [22]

הגרלווי"צ

ועל פי זה קשה, למה קי"ל (שבת שם) [23] כשמואל ד"נר חנוכה בשמאל ומזהוה בימין, ודלא כרב אחא דנר חנוכה משמאל מטעם ד'הואיל' [24]

'אל תשליכנו... ככלות כחי אל תעזבני'

ולולי דמסתפינה, הנה הצד השוה בכל הדוגמאות דלעיל, זהו שהדרימם שנתפשה בהם המצוה (התשמישי מצוה) מושפלים בבזיון ו'משוענים' לעזרה, שכמעט שעומדים להיזקק.

והרי הם: חוטי ציצית שנפסלו, הדסים (שיבוש [25]) לבשמים, ערבות (הושענות) שיבשו לשריפת חמץ ולאפיית מצות, שיירי פתילות של שבת בהבדלת מוצ"ש, פתילות חנוכה ישנות, ערבות ישנות, עורות קדשים שנפשו ויריעה של משכן שנקרעה - שאין זרק רק כ'מצוה גוררת מצוה' (אבות פ"ד מ"ב) או 'מגלגלין זכות על ידי זכאי' (שבת לב, א), [26] אלא להציל חפצא דמצוה מבזיון. שדוקא באופנים כאלו התקינו שע"נעביד ביה מצוה אחרית' [27]

'שלא יהו מצוות בזויות עליך'

והנה הכלל 'הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחרית' מצוי בשו"ע ובפוסקים, [28] אבל לא נזכר בגמרא רק אודות רב אמי ורב אסי [29]

והנה, ראשית יוסד סוגיית 'הואיל ואתעביד' בשו"ע זהו בהלכות ציצית סימן כא, שהטור מביא מהשאלות דר' אחאי גאון (פרשת שלח שאלתא קבו) שאסור ליהנות מחוטי ציצית, הושענות (לולב, הדס וערבה), אתרוג ועצי (ענפי סכך) הסוכה, [30] משום דקא מבזי מצוה.

והבית יוסף שם מביא את הגמרא (שבת כב, א) שאסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה כדי שלא יהו מצוות בזויות עליו. והברייתא שם אוסרת להסתפק מגווי סוכה כל שבעה, ורב יוסף מסיק שם 'אבוהו לכולהו דם', שלומדים (חולין פז, א) שאסור ליהנות מדברים שנעשית בהם מצוה - מכיסוי הדם דכתיב ביה (ויקרא יז, ג) 'ושפך את דמו וכסהו', ודרשינו 'ושפך וכסה, במה ששפך [31] יכסה, שלא יכסו ברגל, שלא יהו מצוות בזויות עליו'.

והנה להשאלות, רק כאשר כבר נעשתה בהם המצוה (כשעבר זמן המצוה או, לדוגמא, כנפסקו חוטי הציצית) מותר להשתמש בהם [32] (ותשמישי מצוה - גם נזרקו, משא"כ תשמישי קדושתא [33] משא"כ בעודו במצותו אסור להשתמש בהם.

אבל הטור חולק עליו, וסי' ד'אפילו בעודו במצותו מותר להשתמש בהן, ומחלק 'שאינו דומה לדם, דשאינו ההם כשמסכה ברגל עושה המצוה דרך בזיון, מה שאין כן כאן' [34]

- א (מתוס' שנים ד"ה אמר ר' ירא' ש ע"א, ב).
- [18] עיין ברכות יא, א, וז"ל ח"ג י"ג.
- [19] העירני מחותני הרב יוסף חזן שליט"א, שהמרי"ל דייסקין בסידור אוצר התפילות על סדר הושענות מפרש הפיוט 'טובעים בצול גזרים, יקרך עמם מעבירים', שבני ישראל עשו להם תפילין מעוררת הפסחים וגידיהם.
- [20] בני יששכר מאמרי חדשי כסלו-טבת מאמר ר' אות נ"ח.
- [21] בשאלות דלהלן: ר' ירמי מדפתי, ובהעמק שאלה שם (אות י"ט) מעיר, וז"ל: 'זכו הוא בה"ג ור"ף. ובגמ' (שבת דף כ"ב ע"א) איתא ורב שמואל מדפתי, ונראה שהוא סו"ד, שלא נזכר עוד הפעם בש"ס', עכ"ל.
- [22] העמק שאלה שם אות כ'.
- [23] 'טושפוע' או"ח הל' חנוכה סי' תרעא טע"ז.
- [24] 'בפרט שהטעם הזה משתמשים בו בש"ס הרבה מקומות, ומהיכן שפט מסדר הש"ס שהטעם הזה כדי שתהא מוחה וכו' הוא יותר מרווח' - בני יששכר שם.
- [25] ראה רמ"א או"ח הל' שבת סי' רצ"ו סי' ד. שו"ע רבינו שם סי' ושי"ג.
- [26] The richel get richer וק"ח הל' שבת סי' רצ"ו סי' ד.
- [27] בפרט לפי ביאור רבינו (לקו"ש דלעיל סוף הע' 4) שעירוב תבשילין בתקנה כדי שיכרו מנה יפה לשבת ומנה יפה ליו"ט (ביצה ט, ב), וא"כ, לברך על פת העירוב בשבת ויור"ט אינו רק מטעם 'הואיל ואתעביד ביה מצוה', (אלא) גם מצוה מן המובחר.
- [28] חלקם נעתקו לעיל, ובהנמסר שם הע' 5.
- [29] ראה גם סי' מגדים חדשים דלעיל בשו"ע ג' להע' 58.
- [30] הטור לא הביא כאן מהשאלות עצי הסוכה.
- [31] בידי ששפרך ולא ברבנו - רשי"כ כאן. ועד"ו בחולין שם.
- [32] חז"ל: 'זדאי איתעביד להו מצוותיהו וחויטי אפיסקו להו שרי למיעבד בהון צרכיה, שאסור רק' עד דשלים מצוותיהו'.
- [33] ובלשון השאלות: 'זדאי תשמישי קדושה אע"ג דאיכלו אסיר למיעבד בהון צרכיה, מ"ט מיקרש קרישי, כדתינאי (מגילה כו, ב) תשמישי מצוה נזרקין ותשמישי קדושה נגזין', ובלשון הטור (בשם השאלות): 'דדוקא תשמישי מצוה בטר דאיתעביד בהו מצוה נזרקין'.
- [34] ראה מה שהשיג עליו הבית יוסף. והט"ז (ס"ק א') נדחק להעמיד דברי הטור, וראה חידושי ה"צ דלהלן שו"ג להע' 184.
- [35] 'מהמרי"ח' מהר"י וייל ורמ"א שההבוא בריש דברינו. ושי"ג.
- [36] 'בס' שו"ת משנת יח"ו (י. ליברמן) ח"ו סי' ק"ח (בענין גניזת סכך וערבות אחרי מצותו) אות ד' מדייק בלשון שו"ע"ר לנגזנו או להניחין תוך ספר אחד לסימן, חז"ל: 'וכידוע לשוננו לשון זכה ומדוקדק, א"כ הבין שאה"נ יש הידור לנגזנו ממש, או [יותר טוב] להשתמש בהו למצוה אחרית'.
- [37] לכאורה אין הכוונה למרי"ל ומהר"י וייל שנהגו כן. בקובץ אור

- קבלה יש להקפיד שלא להחליף הערבה כל ימי החג, ואדרבא 'דמכמשא עדיף טפי'. וכפ"ח ס"ל בהא"ר וא"ז דערבה כמושה כשרה לכתחילה.
- [ח"ל: 'ערבה מלשון ארץ ערבה ושוטה (ירמי' ב, ו)... וסמאל' נאחז משם... וזה החלק שיש למקטריגים במצוה זו (עיין זח"ב קפא, ב)... וכדי להחליף כחה אמרו (סוכה מד, ב) חב[י]ט חב[י]ט ולא בר[י]ך [תוכנו מס' הקנה סדר הרקפות (פריצק תקמ"ו - עוח, טע"ג; קרקא תרנ"ד - פג, טע"א)]. ומשום הכי אין אני נוהג להחליף הערבה כל שבעה, דמכמשא עדיף טפי'.]
- [11] עיין עוד שבת (כא, א), וברש"י שם. בשה לבית שבעה' 26 כתב: 'שאלני תלמיד אחד אם ראוי לעשות פתילות לנ"ח מחוטי ציצית פסולים... כמו שאמרו הואיל ואתעביד... וכמו שצמינו שממכנסי הכהנים והמגינייהו שבלו עשו פתילות לשמחת בית השואבה. ולא מצאית מדברים בזה'.
- ובמחכ"ת, פשוט שאין מדברים מזה, שהרי המציאות היא שפתילי ציצית שלנו הם של צמר, ו'יצמר מכוון כוויך, מפני האור ואינו דולק כלל ואין שלהבת אוזחת בו (שבת כ, ב) וברש"י... טושפוע' (שו"ע רבינו) הל' שבת ר"ס רסד), אף ישלכ השמיני והפתילות כשירם לנר חנוכה, ואנ"פ שאין... האור נתלה יפה באותן פתילות' (שבת כא, ב, שו"ע או"ח הל' חנוכה סימן תרע"ט טע"א).
- [12] ראה תורה שלמה פ' ויגש (מו אות קלה בהערה שם)
- [13] 'בערות כהנים עמד על נקודה זו כיצד בנו לשכות אלו שיש מהן ריח לא טוב בתוך העזרה. ותייך א' היו מדיחין היטב אלו הלשכות לעתים תכופות. ב' ריח הקטורת מביט אביטנס הסמוך שנדף עד יריחו ודאי נדף בכל שטח העזרה, עד שחוף לאותן לשכות ודאי לא הריחו מהריח חסמ"ב' - שבבילי אורייתא (ש"ב. ליברמן, אפ"ת תשס"ד) ע' שצד הע' י"ח. וראה פטירת ישראל למס' מדות כאן.
- [14] ז"ל ס' עזרת כהנים (ווארשא, תרל"ג. הוצאה חדשה - ירושלים [15] חז"ל ח"ב על המניס עמד על נקודה זו אור, ו' בבני יוסף שם ד"ה ששם מולחין (בהוצאת ירושלים הנ"ל - ס"ע שפה ואילך): 'מליחה זאת הוא לטובת הכהנים (כי עורות אלו הם עורות של עולות, שהן של כהנים)... א"כ למה נתייחדו לשכה בתוך עזרה לצורך זהה? מליחת אלו העורות, כיון שאין בזהו שום ענין עבודה ולא מצוה, והיתה יכולה להיות חוץ לעזרה, למה הוצרכו להכניסה בתוך העזרה'.
- [15] מתורתו של ז"ק הרה"ג והרה"ח המקובל וכו' ר' לוי יצחק זצוקלתי"ח נבג"מ ז"ק שניאורסה"ד, אביו של כ"ק אדמו"ר (תדפיס) לילקוט לוי יצחק עה"ת (ע"י הר"ד דובנאו שיחי) ח' חלק רביעי, י"ל כ'תשורה' למשתתפים במעמד הירחי כלה' השמיני שעל-יד ישיבת 'תומכי תמימים' המרכזית באה"ק.
- [16] מ'תורת לוי יצחק על הש"ס ריש מס' מדות (ע' רפז).
- [17] לא מצאנו לע"ע בימא. והוא רובחיים יט, ס"עא ואילך. ערכין ג, ב, וראה תוד"ה אלא לא ביוהכ"פ - יומא יב, ב וד"ה נוטל מצנפת - שם כה,

יוש בעלי הנפש

ונהג בשו"ע הרב הלכות ציצית (ריש סימן כא) בנוגע לציציות שנפסקו, אחר שכתב ש'ציצית תשמישי מצוה הן, כלומר שאין בעצמו שום קדושה רק שמשמשים בהן לשם מצוה, ולפיכך אחר שנפסקו מן הטליות יכול לזורקן אפילו לאשפה', מביא [דעת הרמ"א (שם סעיף א)] דאף לאחר שנפסקו אין לנהוג בהם מנהג בזיון לזרוק לאשפה או לכל מקום מגונה. . ואין צריך לגנוזן לפי שאין בהם קדושה! ומוסיק'. וא"ע ש'הלכה כסברא הראשונה, מ"מ המחמיר תבוא עליו ברכה'.

ואח"כ מוסיק עוד [35] יוש בעלי הנפש שמחמירין שגנוזן או להניחו תוך ספר אוד לסימן, הואיל ונעשה בהם מצוה אחת יעשו בהן מצוה אחרת'.

ואולי הכוונה בהוספה זו, [36] שאין זו רק חומרא שכל הרוצה יכול להחמיר לעצמו, ויתברך בברכה [המחמיר תבוא עליו ברכה], אלא זוהי מעלה יתירה שרק 'בעלי הנפש' זהירין לא רק בזה שנמנעים מלזרוקן באשפה [מנהג בזיון], אלא 'בעלי הנפש' אלו מתעסקים ומשתדלים שתשמישי מצוה אלו ישמשו גם תועלת לאיזו מצוה אחרת [הואיל ונעשה בהם מצוה אחת יעשו בהן מצוה אחרת]. [37]

וא"כ אתי שפיר מה שכתבנו לעיל שבבית המקדש נזהרו במעלה יתירה זו של 'בעלי הנפש' לשרוף את בלאי מכנסי כהנים ובגדי כהונה שבלו במזדורות שמחת בית השואבה ובמזורה שבמקדש.

ולפי הגרלו"צ הגדילו עוד יותר, לעשות מעורות הקדשים תשמיש קדושה בתפילין של ראש לכהנים. [38]

גם אתי שפיר בזה למה רק רב אמי ורב אסי נהגו ב'ריפתא דעירובא', כי הם היו בעלי נפש, וגם מדובר שם בלחם טרי של העירוב (לא לחם שנתייבש בו). [39] ואם כן אינו מוכרח כ"כ 'הואיל ואתעביד' בו כמו במצב של בזיון הג"ל, ורק רב אמי ורב אסי שהיו בעלי נפש נזהרו גם באופן זה.

לב ב"ד מתנה עליהן

ונהג, אף שהיתר 'על המלח ועל העצים (של קודש) שיהוה כהנים ניהוה בהן (נהנין מהו) (שקלים פ"ג מ"ז), הרי זה אחד מ'שבעה דברים שה'תקינו בית דין' (שם מ"ו) – אין הפירוש שלסוף פקע קדושת המלח מצד התקנה, ונתהפך אותו מלח להיות חולין למפרע. שהרי אמר שמואל (מנחות כא, ב), 'לא שנו אלא לקרבנם, אבל לאכילה לא', ומסיק שם ד'לקרבנם' היינו 'לאכילת קרבנם' [40] ו'לאכילה' היינו 'אכילה דחולין', היינו שכהן מותר להשתמש במלח (ועצים) של קודש רק למלוח את הקרבן שלו, אבל לא לתבל בו אכילת חולין.

כן כתבו התוספות (שבת כא, א ד"ה שמחת בית השואבה) שענין לב ב"ד מתנה עליהן (כתובות קו, ב ושי"ג) מועיל להתיר רק כשיש

לזה צורך עבודה, כמפורש בתוספות ישנים (שבת שם אות ב): 'דלא מצינו לב ב"ד בזה, דכיון דכבר קדשו בגדי כהונה, לא נפקי לחולין בלא פדיון'.

במצא, שחידושו של הגרלו"צ במליחת עורות הקדשים אינו סתם היתר כולל, כמילוי אין במלח זה שום קדושה, אלא אדרבא, זה מורה לנו על גודל חשיבות לבישת התפילין של הכהן העובד במקדש, שעצם היותו מוכתר ומעוטרת בתפילין בשעת עבודתו זהו צורך עבודה. [41] שבשביל זה יסדו ובנו [42] את 'לשכת הפרוה', והתירו למלוח את העורות במלח של קודש [43] שבלשכת המלח שנקנה מכספי מחצית השקל שבתרומת הלשכה. [44]

שהיו הכהנים ניהוה בהן

ואולי יומתק בזה לשון המשנה 'ניהוה' (לא 'נהנין' [45]), שאכן הכהנים 'ניהוה' ומתפארים בלבישת התפילין של ראש בשעת עבודתם. [46]

הגר"ל שניאורסון

'כל שניהוהו בו... לאתיי תפילין'

ואף שאין ראיה לדבר, זכר לדבר יש במילה זו בעוד משנה במסכת ביצה (פ"א מ"א): [47] 'כל שניהוהו בו ביום טוב, משלחין אותו, ופירש"י (ביצה יד, ב) 'ניהוהו - מתקשטין'. [48]

ובגמרא שם (טו, א): 'הכי קאמר, כל שניהוהו בו בחול, משלחין אותו ביום טוב', ובגמרא שם מפרשת את כוונת 'ניהוהו' שבאותה משנה 'לאתיי תפילין' [49] ('שרא' להו לרבנן לשדורי תפילין ביומא טבא'). [50]

דהנה יש לפרש מילת 'ניהוהו' בשני פנים:

א) שנינו בברכות (פ"ח מ"ו): 'אין מברכין על הנר עד שיאיתו לאורו'. [51] וכן שנינו בשבת (פ"ג מ"ו) במותר השמן שבנר: 'אין ניהוהו ממנו', ובשניהם פירש רש"י 'ניהוהו' ו'ניהוהו' לשון הנאה. ששם אינו ענין של התפארות האדם מאור הנר, או התפארותו כשמתקן מותר השמן שבנר, אלא הוא רק הנאת שימוש גרידא.

ב) אבל לענין קדושת בתי כנסיות מצינו מילת 'ניהוהו' בגמרא (מגילה כח, א): 'בתי כנסיות... אין ניהוהו בהם', ופרש"י 'אין מתקשטין לתוכו, מלשון 'נאה'. [52]

הנאה גשמית ורוחנית

ולפי זה יש לבאר לשון 'ניהוהו' במשנתנו דשקלים ('על המלח ועל העצים שיהו הכהנים ניהוהו בהן'), שמילה מיוחדת זו ('ניהוהו') כוללת בתוכה שתי הקצוות: [53]

שמלבד דרגת 'ניהוהו' הבסיסי והגשמי של שריפת העצים להנאת הגוף מחום האש בבית המוקד, הנה 'ניהוהו' לענין 'המלח' אפשר להתפרש במובן רוחני יותר נעלה.

נמצא שאין משנתנו מודיענו בזה רק מהי תקנת הבית דין, שבפועל יוכלו הכהנים ליהנות מן המלח ומן העצים.

אבל לפי פירושו של הגרלו"צ (שהשתמשו במלח למלוח בו עורות קדשי קדשים, שמרם היו עושיין תפילין של ראש, כנ"ל), מילת 'ניהוהו' זהו גם 'מילתא בטעמא', שכוללת גם נתינת טעם היהית שהיו הכהנים ניהוהו מן המלח, שלבישת תפילין של ראש זהו קישוט ופאר ('מתקשטין') לכבוד ולתפארת, בחי' 'לך יאתה תהלה'.

וראו כל עמי הארץ...

ובכן, מלבד חידושו הנפלא של הגרלו"צ ליישב את הקושיות במשניות מדות פ"ה ושקלים פ"ז, ולבאר את הגמרות במס' זבחים ומנחות, הרי זה מוסיק לנו חיות במצות הנחת תפילין, לא רק לידע איך התנהגו הכהנים בבית המקדש לפני אלפי שנה, אלא גם במעשינו ועבודתנו עכשיו ב'מצב תפילין' העולמי שייסד בנו, הרי הוא כ"ק רבינו נשיא דורנו, שנשא למעלה ראש את מעלת 'ניהוהו' בהן, להתפאר שחפלין הווי תכשית. [54] עד שיתקיים ויתגלה לעינינו 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך (דברים כח, י)'. רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש' (ברכות ו, א), [55] במהרה בימינו.

לוח ביו"ט ליבא איסורא.) וכ"כ בתוספות שם (ד"ה הכי קאמר). 'אבל לא תני לאתיי סנדל המסומר, דודאי יא אסור לשלחו, דאי שרית לשלחו אתי לנעיל, דאיבא איסורא דבדר זה' (משא"כ תפילין, דאפילו אם מניח אותו לנעיל איסורא). אבל התיי"ט למשניות שם מפרשו לפי מנהגי הנחת תפילין בחוה"מ.

[51] להעיר שבגמרא שם (נג, ב): 'אמר רב יהודה אמר רב, לא יאיתו יאותו משי' (שאפילו לא נהנה ממנו מברכין עליו, רש"י), אבל לרבא שם 'איתו משי'. ובירושלמי שם (פ"ח סוף ה"ו) גרס שמואל 'יעותו', מלשון עת.

[52] ומצינו נפקא מינה להלכה בין ב' הפירושים - לענין חיוב מזוזה, שנחלקו רב רבנא ורב יהודה (יומא יא, א) אם לשון הברייתא 'בית התבן ובית הבקר... פטורין מן המזוזה מפני שהנשים ניהוהו בהן' פירושו 'רוחנות' (לשון הנאה, רש"י), או 'מתקשטות'.

[53] העירוני מוחתני רש"י כהן ש'י וידיד הגר"פ וקסמן ש"י, שלפי זה, הרי תקנת ב"ד על המלח והעצים כוללת שני אופנים ב'הואיל ואתעביד לשה מצוה חדא נעביד בה מצוה אחרית': א) 'ניהוהו בהן' (וכן 'איתו לאורו') ע"י כליוי עצים - 'זוהי הנאה חד פעמית, שעושים בעיקר לכבוד המצוה הקודמת, כמו ערבות לשרוף בהן חמץ או לאפות בהן מצות, שאין זהו הפעולה ניכרת במצוה ה'אחרית' (דהא דקיי"ל 'יש שבח עצים בפת', זהו רק באיסורי הנאה (פסחים כו, ב) ובתורה' חדש יותץ). ב) התפילין ש'ניהוהו בהן, שהכהנים ממשכים להתפאר בתפילין של ראש אלו כשעובדים במקדש, נמצא ש'הואיל ואתעביד' זהו בעיקר לעילוי המצוה השניה ממשכתה והולכת.

[54] פרש"י עירובין גוה, ב (ד"ה לאו זמן תפילין הוא. ועוד). הנסמן ברד"ה תפילין דמארי עלמא תרניג' (סה"מ תרנ"ג ע' רלג). בזוהר (ח"א רסב. בהשמתות) פי' 'זיתנצלו בשי' ישראל את ידים' (שמות לג, ו) 'הואו עדי עילא, תפילין דרישא דבעי'. וי"א 'שוי"ע רבינו ז'ל תפילין סי' כ"ח סמ"א, מבי' ומג"א שם ס"ק ל"ב) שלכן נוהגין לחלוץ את התפילין ברי"ח קודם תפילת מוסף, 'לפי שאין ראוי להיות מוכתר בתפילין בשעה שאומר כתר תנו לך'.

[55] כדיוק רבינו חזקו בלשוננו 'שבראש' (ולא 'על הראש') - ראה תו"מ חכ"ע ז' 229, ובהנסמן שם הע' 336.

אלא דנראה פשוט דמלח שדרכו עליו הכהנים ברגליהם אינו ראוי כ"כ לאכילה אדם... ורק למליחת העורות היו יכולים להשתמש במלח זה. וא"צ לתירוץ רבינו שכתב כאן. וראה בעזרת כהנים הנ"ל למדות פ"ג מ"ג אות ה' ד"ה ואחר כותבי הנ"ל (בהוצאה הנ"ל ס"ע נד ואילך).

ובמח"כ נלע"ד לפרש שאכן השתמשו בעיקר למלוח עורות קדשי קדשים במלח קודש שהיה אצור ב'לשכת המלח', כמו שכתבו מפרשי המשניות במס' שקלים, אלא שבא רש"י לפרש את הטעם למה לא ביטלו את המלח שישאר שם במקומו על הכבש? לכן מפרש שנטלו גם מאותו מלח שנשאר נכבש למלוח בו את העורות, ולע"ד נהגו כן 'הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא'.

[45] כמו שפירש רש"י במנחות כאן, בשבת מב, ב, יומא יא, א (שהובאו להלן), ועוד.

[46] אבל כל זה הוא לענין תקנת ב"ד עבור המלח למלוח את העורות, אבל עדיין צ"ע מהו ענין העצים' (דהוי חדא תקנתא - תפארת ישראל כאן). והר"ש סיריליאו (בפירושו לירושלמי שם) פירש 'על העצים - של הלשכה ששורפין מהן במזדורת בית המוקד, פ"ק במס' תמיד עלה ונסתפג ונתתמם כנגד המזדורה' (אבל צ"ע איך מותר להשתמש בעצי קודש? ואולי י"ל שהותר מפני ש'הכל חולין אצל צינה', וכנפסק בהלכות שבת (סי' נע"ו ס"ה)). ובמשניות קהתי פירש 'על העצים' לבשל עליהם את בשר הקרבנות שהם אוכלים.

[47] בלשון המקרא מצינו שדיברו שמעון ולוי, ושכם בן חמור (בראשית לד, טו), אך באת נאות לכס', אך שזאת יאותו לנו האנשים' (שם, כב), אך נאות להים' (שם, כג), משמע ששם הוא מלשון 'תאוה', כמו 'בכל אות נפשו' (דברים יט, ו) 'זיאותו הכהנים' (מלכים-ב יב, ט'), 'אוה למושב לו' (תהלים קלב, יג), 'נפשי איתוך' (ישעיהו כו, ט).

ולעירי שבס' הערוך (ערוך את הב' וערך יאת) מביא כמה ממקורות אלו בגמרא, ויש לענין איך תולכח.

[48] עיין ג"כ להלן מגמ' מגילה.

[49] שזה ממתיק את המבואר לעיל לגרלו"צ שמעורות קדשי קדשים היו עושיין תפילין של ראש.

[50] ברש"י שם (ד"ה משלחין): 'זמיהו סנדל המסומר לא, דלא לימא מדשרו רבנן לשלחו ש"מ מותר לנעיל' (משא"כ תפילין, דאי נמי מנח

ישראל (מאנסי, גי). שנה כ"ד גליון א' (ע"ז) תשרי תשע"ט דן הרב אברהם ברוך פפונדורג שיהיו (רב אנש פאריז) בביטוי 'בעל נפש בשוועה', אבל יוש בעלי הנפש' שבהלכות ציצית בא להוסיף על מה שכתב הביא (מהרמ"א) ש'המחמיר תבוא עליו ברכה'.

[38] ע"ז שמעתי משליח כ"ק אדמו"ר ברבדיל, הרה"ח ר' שבתי הלפרין שיחי', שקבל הרגש יארת שמים מאאמ"ר הרה"ח ר' משה רובין ז"ל כששהה בעיר וואוסטר מאסס. (בשנת תש"ז), שהיה אאמ"ר נזהר לאסוף פתיתי הקטיעים של קצות דפי ספרים ישנים לגונזם.

[39] העיריני הד"ר ר' יהושע רובין שיחי', שמביא בשו"ת הרד"ד (פייעטקוב, תרס"ה) או"ח סי' ה', שדן שם לענין להשתמש בדברים ישנים שנשתמש בהם הדיוט (ובפרם בגדי נשים) לתשמיש קדושה, ומביא שם את דברי הגמ"א (או"ח סי' קמ"ו ס"ק ה') שהביא רא"י ממה שעשו את הכיור ממראות הצובאות (שמות לח, ח וברש"י שם מתנחומא פקודי ט').

[40] עולתם ומנחתם שהן מביאין, רש"י לעיל שם.

[41] אף שהרשות בידי הכהן ללבוש תש"ר או לא, כמ"ש הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"י ה'), מזבחים יט, סע"א) 'אם רצה להניחם (תש"ר) בשעת עבודה מניח'.

[42] שהרי בבנין המקדש היה 'הכל ככתב מיד ה' עלי השכיל' (דה"א כח, יט. עירובין קד, א).

[43] אבל ראה ס' עזרת הל"ה הע' 43.

[44] בספר אבא ביה"ט (להג"א אברהם אליעזר גודמן, תשע"ג) עבודת הקרבנות שער ב' פי"ב נדחק בסוגיא זו ומביא שם את דיוקן של המקדש דוד על סדר קדשים (סי' יג) (מליחת הקרבנות) ד"ה ובעירובין (קד, א)). אהא דיתאם שם 'בזוקין מלח על גבי כבש בשביל שלא יחליקו', ופרש"י שם (ד"ה הולכת) ש'לאחר דרישא את המלח לחולין ע"י תנאי ב"ד, דלכ ב"ד דוד מפרש, שחיו כדל' הולכת את המלח לחולין ע"י תנאי ב"ד, דלכ ב"ד מתנה שאותו המלח שהכהנים ניהוהו בהם לא יהי' קודש מעולם, א"כ כיון דאח"כ מולחין בהם עורות, איגליא מילתא למפרע דאותו המלח לא יהי' קדוש כלל'.

ואכן בהערות 'שמועת חיים' למקדש דוד שם הקשה עליו, ח"ל: 'לפי זה הרי יכלו גם להשתמש במלח זה לאכילה, דגם על אכילה הי' תנאי ב"ד,

Commerce and Shabbos Transactions That Occur on Shabbos

Business Transactions on Shabbos

As a rule, the chachamim forbade business transactions and kinyanim (changes of ownership) on Shabbos, including buying and selling, gifting, and declaring things hefker, ownerless. This is either due to the broader prohibition of mimtzo cheftzecha, engaging in mundane actions, or because it may cause one to create a written record of the transaction and thereby transgress the prohibition of writing on Shabbos Rashi Beitza 37a s.v. Mishum). There are various exceptions in cases where the objects are needed for Shabbos, but those are beyond the scope of this sefer (O.C. 323).

Automated Transactions

The Acharonim discuss whether this prohibition applies to a transaction that is set in motion before Shabbos but does not go into effect until after shabbos

begins (Sh"ut R' Akiva Eiger 159; Avnei Nezer O.C. 51). The consensus of the Poskim is that it is technically permitted but one should try to be stringent (Maharshag 2:117; Igros Moshe O.C. 3:44). However, a system where a non-Jewish buyer can unilaterally complete the entire transaction, such as a vending machine or a website purchase, is permitted to function on Shabbos (Maharshag ibid.; Shemiras Shabbos Kehilchasah 29:29). Note that it may be zilzul Shabbos [a denigration of Shabbos] to set up such a system, and one should ask an individual shailah.

According to some Poskim, setting up an automatic payment that will occur on Shabbos is permitted, as this is not considered to be performing a transaction (Heard from the author of Commerce and Shabbos. He reasons that setting up the payment is not an act of acquisition, and the computer system is the one doing the entire transaction beginning to end.).

Time Zones

If a Jew has a business located in a different time zone,

the halachos of Shabbos follow the time zone in which the business is located. While it is Shabbos in that location, the business must be closed even though it is not Shabbos for the employer. Conversely, the business may be open when it is not Shabbos even if it is Shabbos for the employer. For example, if someone is in Eretz Yisrael and it is already Shabbos, and he owns a business in America where it is not yet Shabbos, he may have his workers work for him in America at that time (Chelkas Yaakov 3:27).

According to some opinions, a non-Jewish worker who is in a place where it is Shabbos may perform melachah on behalf of a Jewish employer who is in a place where it is not Shabbos, provided that it is not known or obvious that the work is being done on behalf of a Jew (Chelkas Yaakov 3:106). One should ask a specific shailah if necessary.

In partnership with the Bais Haavud's Yorucha Program
To learn more about Yorucha visit yorucha.org

עולם המורה

הרב מנחם מענדל צירקינד, משיקאגו

כמה דברים אודות רב מורה הוראה בתורת רבותינו אדמו"רי חב"ד זי"ע

Part 4

Requirements to be a Rov

Poskim outline several requirements to serve as a rov, including expertise in Torah knowledge as well as qualities in other areas.

התנאים להיות רב

בשיחת פרשת נשא תשמ"ה מביא הרבי כמה תנאים הנדרשים כדי להיות רב ומורה הוראה, וז"ל "כדי להעמיד רבנים ומורה הוראה - דרושים כו"כ תנאים, ובכללות - ג' תנאים:

(א) עצם הלימוד דהלכה למעשה, בהתמדה ושקידה, עד לקבלת סמיכה - "יורה יורה", או גם "ידין ידין" - מרב מוסמך.

(ב) שימוש אצל רב מורה-הוראה בפועל. כלומר, נוסף על לימוד וידיעת הלכה למעשה, יש צורך לשהות במחיצתו של רב מורה-הוראה, ולראות את הנהגתו בפסקי הלכות בפועל. ובלשון הגמרא: "אפילו קורא ושונה ולא שימש תלמידי חכמים - זהו עם הארץ". [ישנו מושג של שימוש תלמידי חכמים - לשמש את החכמים, ע"ד "מובילנא מאניי אבתרי לבי מסותא", וכיו"ב. ומובן, שזהו ענין נעלה וחשוב, ובלשון חז"ל "גדולה שימושה של תורה יותר מלימודה", אבל ביחד עם זה, מובן גם פשוט שהולכת בגדי הרב לבית המרחץ, או הדבקות בולים ומשלוח מכתבים, ואפילו תרגום דרשתו של הרב לשפת המדינה, וכיו"ב - אינה מכשירה אותו להיות רב ומורה-הוראה בישראל... הוא יקבל אמנם את שכרו, בעוה"ז ובעוה"ב כו', אבל אין לזה כל קשר עם "רבנות". הכוונה היא, איפוא, לשימוש ברבנות אצל רב מורה-הוראה, כנ"ל.]

פינפטען ש"ע ברויך מאן גראס סייעתא דשמיא להוכיח ולהורות לפי הדור ולפי המקום והזמן לכנס ולפזר, להקל ולהחמיר. [= הזהרו, ילדי, ארבעה שלחנות ערוך, אומנות היא לדעתם, ואפשר לדעתם; אבל את שלחן ערוך החמישי, צריך סייעתא דשמיא רבה, להוכיח ולהורות לפי הדור, ולפי המקום והזמן, לכנס ולפזר, להקל ולהחמיר.

"כללא של דבר מעיד אני עלי שמים וארץ וגם מי שחותמו אמת יעיד עלי כי כפי כן לבי שאפילו יבוא בת קול משמים ואומר מותר... וגם יהושע בן נון היה מסכים לזה, אני אומר לא בשמים היא וכבר כתבת לנו צדק צדק כנ"ל, ואין לדיין אלא מה שענינו ראות".

וכעין זה כתב הרב עקיבה יוסף שלעזינגער (תלמיד הכתב סופר ומורה"ם שיק), וז"ל "שיחת חולין של תלמידי חכמים, של החתם סופר וצ"ל, כי ד' חלקי שו"ע קשה לידועם, אמנם אפשר לידועם. אך הנהגה, זה שולחן ערוך חלק חמישי, וזה אי אפשר ללמוד כי אם תלי' בסיעתא דשמיא".

[1] תו"מ התוועדות תשמ"ה ח"ד אות מ.

[2] ולהגיר משו"ת חבצלת השרון אבהע"ז סי' כח מ"ש בשם בעהמ"ס נודע בשערים "שבבוא לפניו איזו שאלה, מקודם הוא שוקל בשכלו על אמיתות הענין לפי שכל האנושי האריך הוא, ואם נראה לו לפי שכל האנושי שהדבר אמת, אז הוא מעיין עפ"י חוקי תורה" מה משפטו, וכן הוא אצלי וכי", ויש לחלק כוונתם, ודו"ק. ומצאתי כמה פוסקים המביאים דבריו (ראה שו"ת חלקת יעקב ח"א סי' ה' אות ט, ח"ב סי' קסו אות ז, ח"ג סי' נו אות ו, שו"ת יונת דוד ח"ה סי' קכ אות ז, שו"ת בנין צבי ח"ב סי' פ' אות יד שהביא כן בשם הדברי חיים, וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' קנ ומ"ש ע"ז בספר תל תלפיות (תולדות המנח"ם) ח"א עמ' שמא) ויש לדון בכונתו, ובעוה"ה נביא מ"ש בזה וע"ד זה במבוא לספר טעמי גבריא על הלכות יחוד בנוגע להגדרת דימוי מילתא למילתא.

[3] בספרו תורת יחיאל עה"ת (ירושלים תשנ"ה) פרשת בהעלותך אות ג"ז, בד"ה ויהי וגו' (ד' פ"ח טו"א).